

ЛІТЕРАТУРА

1. Про промислово-фінансові групи в Україні : Закон України від 11 груд. 1995 р. № 437/95-В // Відомості Верховної Ради України // Верховна Рада України. – 1995. – 20 груд.
2. Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоративізації та приватизації : Указ президента України від 11 трав. 1994 р. № 224/94 // Верховна Рада України. – 1994. – 20 трав.
3. Про довірчі товариства : Декрет Кабінету Міністрів України від 17 берез. 1993 р. № 23–93 // Верховна Рада України. – 1993. – 25 берез.
4. Трости в Україні. Доверяйте адвокатам! / А. Шипка, А. Руденко, Н. Черная, Н. Крук // Финансовая консультация. – 2010. – № 18. – С. 6–17.
5. Козаченко Г. В. Оцінювання трансакційних витрат підприємства / Козаченко Г. В. // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8. – С. 56–63.
6. Уткин Э. А. Финансово-промышленные группы / Уткин Э. А., Эскиндаров М. А. – М. : Тандем, 1998. – 250 с.
7. Скударь Г. М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения / Скударь Г. М. – К. : Наукова думка, 1999. – 496 с.
8. Євтушевський В. А. Інтеграція та формування корпоративних структур / Євтушевський В. А., Небава М. І., Пасечник Т. О. – К. : Знання-П, 2002. – 317 с.
9. Паппе Я. Ш. Олигархи. Экономическая хроника. 1992–2000 / Паппе Я. Ш. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 225 с.
10. Корпоративное управление в переходных экономиках. Инсайдерский контроль и роль банков : [пер. с англ.] / под ред. М. Аоки и Хьюнг Ки Кима. – С.Пб. : ГИПК «Лениздат», 1997. – 558 с.

УДК 330.131.7

АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ

А. А. Олешко, кандидат економічних наук

Складовою сучасної фінансово-економічної кризи є боргова криза, що охопила всі високорозвинені країни світу, більшість транзитивних країн і не оминула Україну. Протягом 2008–2010 рр. державний борг України зріс більш ніж удвічі. За темпами зростання боргу Україна посіла 13 місце серед країн світу, хоча на фоні їх сукупної заборгованості – 68 % світового ВВП, у тому числі країн Євросоюзу – 85,2 % ВВП, частка державного боргу України у ВВП була досить помірною і становила 29,6 % ВВП (рис. 1).

У структурі державного боргу України найбільшу частку становлять зовнішні запозичення: 2007 р. – 78,8 %, 2008 – 75,4 %, 2009 – 66,9 %, 2010 – 64 %. Протягом 2007–2010 рр. зовнішній борг України зріс у 3,96 рази. У 2008 р. зростання зовнішньої заборгованості становило 204,1 %, у 2009 – 149,1 % у 2010

– 130,1 %, що призвело до перевищення гранично допустимого рівня зовнішнього боргу на одну особу в 1,66 разу (рис. 2).

Така негативна динаміка нарощування зовнішнього боргу та зниження боргової безпеки України в поєднанні з повільною відновлювальною макроекономічною динамікою зумовлюють необхідність розробки і реалізації комплексу антикризових заходів цілеспрямованого впливу. Проблема управління зовнішнім боргом України присвячені праці таких вітчизняних учених як Т. Вахненко, А. Гриценко, В. Шевчук, С. Буковинський, О. Барановський та ін.

Динаміка зовнішньої заборгованості країни має такі впливи на параметри економічного зростання:

1) між зовнішніми запозиченнями і сальдо платіжного балансу існує від'ємна кореляцій-

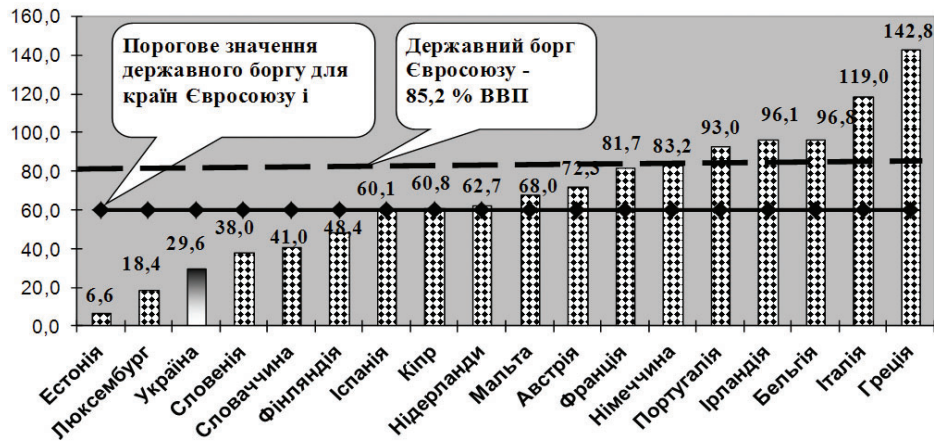

Рис. 1. Частка державного боргу у ВВП країн Європейського Союзу і України на кінець 2010 р. (побудовано за даними Європейського центробанку)

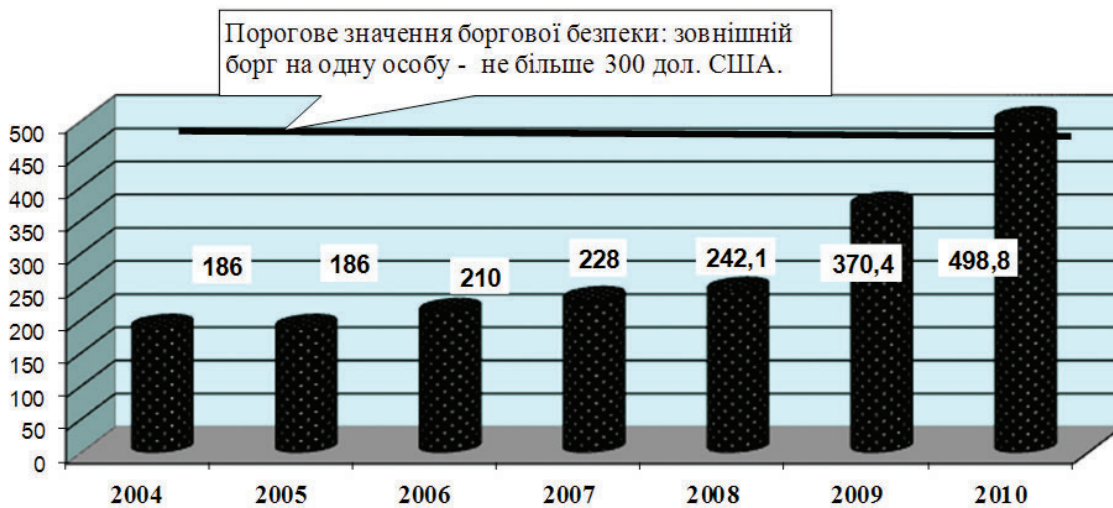

Рис. 2. Динаміка зовнішнього боргу на одну особу, дол. США (розраховано за даними Держкомстату та Міністерства фінансів України)

на залежність: кожні 10 млрд дол. зовнішніх запозичень погіршують сальдо поточного рахунку платіжного балансу України на 2,4 % ВВП [1, с. 163–164];

2) зовнішнє фінансування продуктивних інвестицій стимулює зростання реального сектора економіки і подальше розширення експорту та можливість погашення й обслуговування зовнішнього боргу;

3) за умови обмеженості внутрішніх ресурсів зовнішнє фінансування дозволяє реалізувати суспільно значущі інфраструктурні проекти у довгостроковому періоді;

4) коротко-, середньострокові запозичення (у 2010 р. вони становили 77,7 % державних запозичень) в умовах повільної відновлювальної макроекономічної динаміки у майбутні періоди призводять до зростання боргового навантаження та підвищення ризиків подальших запозичень і рефінансування накопичених боргів;

5) якщо зовнішні запозичення направляють на фінансування секторів економіки, вклад яких у зростання ВВП має ситуативний короткостроковий характер, або на приховане фінансування дефіциту державного бюджету,

– наростають ризики зростання зовнішнього боргу та неможливості його обслуговування.

Зростання зовнішнього боргу України упродовж 2009 р. відбулось за рахунок другого траншу МВФ (36,9 млрд грн), першої програмної позики Світового банку на реабілітацію фінансового сектора; у 2010 р. – за рахунок отримання двох траншів позики МВФ на загальну суму 16,05 млрд грн і випуску облігацій зовнішньої державної позики на суму 19,8 млрд грн. Зазначене призвело до збільшення витрат на погашення і обслуговування

зовнішнього боргу, а також погіршення показників боргової безпеки (див. табл.). Загалом у 2010 р. витрати на погашення та обслуговування державного боргу зросли відносно 2009 р. на 67,6 %. Унаслідок цього у 2010 р. погашення державного боргу попередніх років і фінансування дефіциту загального фонду державного бюджету здійснювалось за рахунок державних запозичень, у структурі яких частка зовнішніх запозичень становила понад 60 % [2, с. 49–50].

Таблиця

Динаміка показників зовнішньої заборгованості України та зовнішньої боргової безпеки у 2007–2010 рр.*

Показник	Рік			
	2007	2008	2009	2010
Державний і гарантований державою борг, млн грн,	88744,74	189410,38	317904,12	432294,75
у тому числі:				
- внутрішній борг, млн грн	17907,34	46667,52	105132,92	155548,98
- зовнішній борг, млн грн	6993739	14274287	21277120	27674577
Темп зростання зовнішнього боргу, відсотків до попереднього року	109,4	204,1	149,1	130,1
Зовнішній борг у відсотках до ВВП (норматив: не більше 25 %)**	7,4	9,1	14,9	16,6
Співвідношення зовнішнього державного та гарантованого державою боргу до експорту товарів і послуг, % (норматив не більше 70 %)	21,6	13	31,4	33,1
Співвідношення платежів за зовнішнім державним боргом до експорту товарів і послуг, відсотків (норматив не більше 12 %)	2,1	0,8	4,3	1,5
Зовнішній борг на одну особу, дол. США (норматив не більше 300 дол. США)	228	242,1	370,4	498,8

Примітки: * Складено та розраховано за [2–3] та за даними Держкомстату України.

** Нормативи боргової безпеки України визначено за [4].

Одним із значимих чинників нарощування зовнішнього боргу стало формування, починаючи з 2006 р., поточного рахунку платіжного балансу з дефіцитом. Негативне сальдо торгівлі товарами у 2008 р. становило – мінус 7 % ВВП, у 2009 – мінус 1,5; у 2010 – мінус 2,1 % ВВП, а коефіцієнт покриття імпорту експортом 0,81; 0,9 та 0,86 відповідно.

Покращення сальдо поточного рахунку можливе за умови активізації бюджетно-податкових чинників скорочення імпорту та стимулювання експорту, у тому числі за рахунок послаблення національної валюти. Зауважимо, що девальвація національної валюти з ме-

тою стимулювання експорту та скорочення імпорту має позитивний ефект на економічний розвиток лише в короткостроковому періоді. Загалом девальвація національної валюти має ряд негативних наслідків, зокрема: 1) через подорожчання імпортованих товарів девальвація створює інфляційний тиск на ринку споживчих та інвестиційних товарів; 2) в умовах України динаміка обмінного курсу пов'язана з інфляційними очікуваннями економічних суб'єктів; в) під впливом девальвації ступінь конкуренції для національних виробників усередині країни знижується, що негативно позначається на зовнішній конкурентоспроможності вітчизня-

них товарів [5, с. 59]. В умовах недієздатності бюджетно-податкових механізмів девальвація поряд із підвищенням зовнішньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів, підвищує вартість обслуговування зовнішнього боргу в національній валюті і збільшує навантаження на державні фінанси [6].

З метою недопущення наростання системних ризиків і погіршення боргової безпеки необхідно застосувати комплекс антикризових регуляторів зовнішнього боргу.

1) Ключовим напрямом державної політики має стати нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на державні фінанси й економіку в цілому. Скорочення світових ринків товарів, що є ключовими у структурі експорту України (металопродукція, хімічна промисловість), згортання притоку приватних інвестицій стали ключовими екзогенними чинниками, що вплинули на підвищення боргової активності держави у 2008–2010 рр.

2) Управління зовнішнім боргом має бути спрямоване на поліпшення умов надання позик (зокрема у співпраці з МВФ, який є найбільшим кредитором України), строків запозичень і відсоткових ставок. Управління гарантованим державою зовнішнім боргом повинно мінімізувати ризики невиконання зобов'язань кредитними реципієнтами з метою підвищення можливостей активізації інвестиційної діяльності та зменшення втрат держави.

3) Підвищення ефективності використання залучених зовнішніх запозичень передбачає ранжирування державних інвестицій за рівнем їх продуктивності та соціальної значущості, а також застосування заходів протидії розпрошенню фінансових ресурсів унаслідок інституційної недорозвиненості національної управлінської системи.

4) Застосування бюджетно-податкових інструментів регулювання зовнішнього боргу має бути спрямоване на: а) скорочення дефіциту державного бюджету (2008 р. він становив 1,5 % ВВП, 2009 – 4,1 % ВВП, а 2010 р. сягнув 5,1 % ВВП, коли загальнодержавним вважається норматив дефіциту державного бюджету на рівні не більше 3–4 % ВВП) та зменшення

його боргового фінансування; б) поліпшення сальдо поточного рахунку платіжного балансу за рахунок розвитку імпортозаміщуючих виробництв і нарощування експорту не тільки традиційних для України сировинних галузей, а й продукції галузей з високою доданою вартістю; в) оптимізацію видаткової політики держави за рахунок упровадження пенсійної реформи, скорочення необґрунтованих соціальних пільг тощо; г) зростання доходів державного бюджету за рахунок економічного зростання, збільшення податкових надходжень, активізації інвестиційної діяльності та віддачі від інвестиційних проектів з проведення Євро-2012, що дозволить мобілізувати внутрішні ресурси на погашення і обслуговування зовнішнього боргу.

Враховуючи логіку та закономірності циклічності розвитку національної економіки, активізація зовнішніх державних запозичень має здійснюватись у період економічного спаду, а їх повернення у період економічного піднесення. При цьому надмірна акумуляція зовнішнього боргу призводить до уразливості національної економіки, фінансових криз, підвищення системних ризиків і загострення бюджетних проблем. Мобілізація внутрішніх ресурсів на погашення зовнішньої заборгованості можлива за рахунок цілеспрямованої бюджетно-податкової політики, спрямованої на нетто-погашення зовнішнього боргу за рахунок доходів бюджету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук В. О. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України / Шевчук В. О. // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2 (11). – С. 159–165.
2. Висновки щодо виконання Державного бюджету України за 2010 рік [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish>. – Назва з екрана.
3. Макроекономічний огляд (травень 2011 р.) [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Методика розрахунку рівня економічної без-

- пеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. – К. : [б. в.], 2007. – 18 с.
5. Вахненко Т. П. Платоспроможність держави в контексті обслуговування зовнішнього боргу / Т. П. Вахненко // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 52–61.
6. Dornbusch R. Public debt management: theory and history / R. Dornbusch, M. Draghi. – Cambridge University Press, 1990. – 354 p.

УДК 330.341.1:330.34

ТЕХНОЛОГІЯ Й ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС ЯК ГОЛОВНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ю. І. Чентуков, доктор економічних наук

На сучасному етапі розвитку процес інтернаціоналізації отримав якісно нові форми прояву (регіональна інтеграція, транснаціоналізація й глобалізація), що одночасно й зумовлюють її подальший розвиток. Свідченням поглиблення процесів інтернаціоналізації може служити тенденція випередження темпами приросту світової торгівлі темпів приросту світового виробництва.

Процесам інтернаціоналізації притаманна циклічність розвитку, що пояснюється циклічністю загальносвітової економічної динаміки. Матеріальною основою довгих хвиль в економіці є структурне оновлення технологічного способу виробництва. Цей процес здійснюється у двох формах: еволюційно – через поступове покращення й удосконалення існуючих технологій, й революційно – через корінні якісні зміни в матеріалізації наукових знань, часткові або загальні технологічні революції. Таким чином, можна зазначити, що історичний процес інтернаціоналізації знаходиться в тісній взаємозалежності й взаємообумовленості із процесом науково-технічного прогресу. Науково-технічний прогрес якісно змінює матеріально-речовинну базу міжнародної взаємодії, стимулюючи інтернаціоналізацію виробництва й обігу, яка забезпечує поширення його результатів між різними ланками світового господарства і таким чином підсилює його подальший розвиток. Саме цей взаємозв'язок й обумовлює цивілізаційну еволюцію, перехід

від аграрного до індустріального й від індустріального до постіндустріального суспільства.

Сучасна структура й динаміка світового господарства констатує одночасне функціонування суспільств різних типів, що свідчить про нерівномірність протікання в часі й просторі процесів інтернаціоналізації, соціально-економічного й науково-технічного розвитку. Це дозволяє говорити про мозаїчне сплетіння різнорівневих процесів, що протікають одночасно з різною швидкістю в різних географічних площинах і при цьому мають різні концептуальні основи свого розвитку [1]. Таким чином, сучасний період еволюції світового співтовариства слід класифікувати як перехідний, адже він поєднує в собі суспільно-виробничі структури індустріальної, а в певних аспектах навіть доіндустріальної цивілізації, з елементами принципово нової постіндустріальної спільноти. Логічним висновком з наведеної тези є те, що сучасне світове господарство є складною структурою, що складається з економічних систем різних типів, розвиток яких детермінується різними чинниками. Саме розвиток технологій і науково-технологічна неоднорідність світу визначають сучасну світогосподарську структуру та міжнародний розподіл праці.

Аналіз структури й особливостей технологічного ресурсу, а також механізмів конкурентної боротьби за умов інтернаціоналізації сві-